

3. Kompleksiluvut

3.1. Kompleksitaso

81.

Todista kompleksilukujen yhteen- ja kertolaskun (lukuparien avulla annettuihin) määritelmiin perustuen osittelulaki: $z_1(z_2 + z_3) = z_1z_2 + z_1z_3$.

VASTAUS:

82.

Todista kompleksilukujen yhteen- ja kertolaskun (lukuparien avulla annettuihin) määritelmiin perustuen ns. tulonollasääntö: $z_1z_2 = 0 \implies z_1 = 0 \vee z_2 = 0$.

VASTAUS:

83.

Saata kompleksiluvut

$$\text{a) } (1+i)(1-i)^5, \quad \text{b) } \frac{1-i}{1+i\sqrt{3}}$$

muotoon $x + iy$. Laske lukujen moduuli ja argumentti.

VASTAUS:

84.

Olkoon $u = \cos 0.5 + i \sin 0.5$ ja $z_0 = 1 + i$. Laske kompleksiluvut $w_k = u^k z_0$, $k = 1, 2, 3, \dots$, ja piirrä pisteiden sijainti kompleksitasossa. Miten pisteet muuttuvat, jos valitaan $u = 0.9(\cos 0.5 + i \sin 0.5)$? Millainen vaikutus luvun u potensseilla kertomisella on?

VASTAUS:

85.

Todista, että kaikilla $z_1, z_2 \in \mathbb{C}$ pätee

$$(1 + |z_1|^2)(1 + |z_2|^2) \geq |1 + z_1z_2|^2.$$

VASTAUS:

86.

Olkoon $\operatorname{Re} z = \operatorname{Im} z = a$. Millä arvoilla a pätee $|z - i| < |z - 3|$? Piirrä kuvio.

VASTAUS: $a < 2$.

87.

Tutki, mitkä kompleksitason pisteet toteuttavat seuraavat ehdot:

$$\begin{aligned} \text{a) } |z-1| + |z+i| = 4, \quad \text{b) } |z+1| - |z-i| = 1, \quad \text{c) } |z+i| = 2|z-i|, \\ \text{d) } \arg \frac{z-1}{z-i} = \frac{\pi}{4}, \quad \text{e) } \arg \frac{z}{3-z} = \frac{\pi}{4}. \end{aligned}$$

Piirrä kuviot.

VASTAUS: a) Ellipsi $15x^2 + 15y^2 - 2xy - 16x + 16y - 48 = 0$; b) hyperbelin toinen haara $y = \frac{4x+3}{8x+4}$, $x > -\frac{1}{2}$;
 c) ympyrä $3x^2 + 3y^2 - 10y + 3 = 0$; d) ympyränkaari $x^2 + y^2 - 2x - 2y + 1 = 0$, $x + y > 1$; e) ympyränkaari $x^2 + y^2 - 3x + 3y = 0$, $y > 0$.

88.

Piirrä se kompleksitason alue, jossa

$$\text{a) } \begin{cases} 1 < |z - 1 - i| < 2 \\ \frac{\pi}{4} < \arg z < \frac{\pi}{2} \end{cases}, \quad \text{b) } \begin{cases} |z - 1| + |z - i| < 2 \\ 0 < \arg(z + 1 + i) < \frac{\pi}{4} \end{cases}.$$

VASTAUS: a) Alueessa on kaksi osaa; edellisen reuna muodostuu janasta AB , kaaresta BC ja janasta CA , jälkimmäisen kaaresta CD , janasta DE , kaaresta EF ja janasta FC ; pisteet ovat $A = 0$, $B = \frac{\sqrt{2}-1}{\sqrt{2}}(1+i)$, $C = i$, $D = \frac{\sqrt{2}+1}{\sqrt{2}}(1+i)$, $E = (\sqrt{2}+1)(1+i)$, $F = (\sqrt{3}+1)i$; b) puolet ellipsin sisäosasta: $3x^2 + 3y^2 + 2xy - 4x - 4y < 0$, $y < x$.

89.

Määritä $\sup\{\arg z \mid |z - 3 - 4i| \leq 3, \arg z \in [0, 2\pi[\}$. Onko kyseessä myös maksimi?

VASTAUS: $\frac{\pi}{2}$.

90.

Etsi kahden desimaalin tarkkuudella $\sup S$ ja $\inf S$, kun

$$S = \{ \arg z \mid |z + 5i - 2| < 3 \}.$$

Tässä $\arg z$ valitaan väliltä $[0, 2\pi[$. Piirrä kuvio.

VASTAUS:

91.

Minkä käyrän piirtää a) z^2 , kun z piirtää käyrän $\arg(z - i) = \frac{\pi}{4}$; b) $z\bar{z} + 2z + \bar{z} + 1$, kun z piirtää ympyrän $|z| = 1$; c) $\bar{z} + 1 + i$, kun z piirtää käyrän $|z + i| = 1$? Piirrä kuviot.

VASTAUS: Merkitään $u = \operatorname{Re} f(z)$, $v = \operatorname{Im} f(z)$. a) Paraabelin kaari $v = \frac{1}{2}(u^2 - 1)$, $u < -1$; b) ellipsi $(u - 2)^2 + 9v^2 = 9$; c) ympyrä $(u - 1)^2 + (v - 2)^2 = 1$.

92.

Millä kompleksitason käyrällä $\frac{z-i}{z+i}$ on puhtaasti imaginaarinen?

VASTAUS: Ympyrällä $|z| = 1$, $z \neq -i$.

3.2. Kompleksilukujen potenssit ja juuret

93.

Laske seuraavien kompleksilukujen moduuli ja argumentti saattamatta lukuja muotoon $x + iy$:

$$\text{a) } (1+i)^6, \quad \text{b) } (1-i\sqrt{3})(1-i)^2, \quad \text{c) } \frac{2-2i}{(\sqrt{3}+i)^2}.$$

VASTAUS: a) $8, \frac{3\pi}{2}$; b) $4, -\frac{5\pi}{6}$; c) $\frac{1}{\sqrt{2}}, -\frac{7\pi}{12}$.

94.

Kehitä de Moivren kaavan avulla a) $\sin 5\varphi$ polynomiksi, jonka muuttujana on $\sin \varphi$, b) $\tan 3\varphi$ rationaalilausekkeeksi muuttujasta $\tan \varphi$.

VASTAUS: a) $5 \sin \varphi - 20 \sin^3 \varphi + 16 \sin^5 \varphi$; b) $\frac{3 \tan \varphi - \tan^3 \varphi}{1 - 3 \tan^2 \varphi}$.

95.

Lausu a) $\cos^4 \varphi$ funktioiden $\cos 2\varphi$ ja $\cos 4\varphi$ avulla, b) $\sin^5 \varphi$ funktioiden $\sin \varphi$, $\sin 3\varphi$ ja $\sin 5\varphi$ avulla.

VASTAUS: a) $\frac{1}{8}(3 + 4 \cos 2\varphi + \cos 4\varphi)$; b) $\frac{1}{16}(10 \sin \varphi - 5 \sin 3\varphi + \sin 5\varphi)$.

96.

Laske $(\cos t + i \sin t)^5$ a) de Moivren kaavan avulla, b) binomikaavan avulla. Minkälaiset trigonometrian kaavat tästä saadaan?

VASTAUS:

97.

Laske geometrinen summa

$$\sum_{k=0}^n (\cos t + i \sin t)^k.$$

Millaiset trigonometrisia funktioita koskevat kaavat saadaan tuloksen reaali- ja imaginaariosasta? Piirrä summafunktion reaali- ja imaginaariosien kuvaajat tapauksissa $n = 5, 25, 100$.

VASTAUS:

98.

Määritä seuraavien juurien kaikki arvot:

$$\text{a) } \sqrt[4]{-4}, \quad \text{b) } \sqrt[6]{-64}, \quad \text{c) } \sqrt[3]{i-1}, \quad \text{d) } \sqrt{3+4i}, \quad \text{e) } \sqrt{-7+24i}.$$

VASTAUS: a) $1+i, -1+i, -1-i, 1-i$; b) $\sqrt{3}+i, 2i, -\sqrt{3}+i, -\sqrt{3}-i, -2i, \sqrt{3}-i$;
c) $\frac{1}{\sqrt{2}}(1+i), \frac{1}{2\sqrt[3]{2}}[(-\sqrt{3}-1) + (\sqrt{3}-1)i], \frac{1}{2\sqrt[3]{2}}[(\sqrt{3}-1) + (-\sqrt{3}-1)i]$;
d) $\pm(2+i)$; e) $\pm(3+4i)$.

99.

Määritä viiden desimaalin tarkkuudella kaikki ne kompleksiluvut, joiden viides potenssi = 1. Piirrä kuvio lukujen sijainnista kompleksitasossa.

VASTAUS:

100.

Juuren $\sqrt[6]{2+3i}$ likiarvo on $1.2217 + 0.2019i$. Piirrä kuva, jossa juuren kaikki arvot on sijoitettu kompleksitasoon (laskematta juurten likiarvoja).

VASTAUS:

101.

Olkoon $z = \frac{1}{2}(1 + i\sqrt{3})$. Tutki, millä kokonaisluvulla n pätee $z^n = z$.

VASTAUS:

102.

Olkoon $\omega = \cos \frac{2\pi}{3} + i \sin \frac{2\pi}{3}$. Laske a) $(a\omega + b\omega^2)(a\omega^2 + b\omega)$, b) $(a + b + c)(a + b\omega + c\omega^2)(a + b\omega^2 + c\omega)$.

VASTAUS: a) $a^2 + b^2 - ab$; b) $a^3 + b^3 + c^3 - 3abc$.

103.

Olkoon $f(t) = \cos t + i \sin t$ reaalimuuttujan t kompleksiarvoinen funktio ja $g(z) = \operatorname{Im} \sqrt{z^2}$ kompleksimuuttujan z reaaliarvoinen funktio. Piirrä reaalimuuttujan reaaliarvoisen funktion $g \circ f$ kuvaaja. Valitse riittävän pitkä tarkasteluväli. Vertaa kuvaajaa tapaukseen $g(z) = \operatorname{Im} z$. Miksi kuvaaja näyttää sellaiselta kuin näyttää?

VASTAUS:

104.

Laske numeerisesti jollakin tietokoneohjelmalla $(-1)^\pi$. Yritä selittää saamasi tulos. Mikä mahtaa olla tarkka arvo?

VASTAUS:

105.

Laske numeerisesti jollakin tietokoneohjelmalla i^i . Yritä selittää saamasi tulos.

VASTAUS:

3.3. Polynomeista

106.

Ratkaise seuraavat yhtälöt käyttäen toisen asteen yhtälön ratkaisukaavoja; saata juuret muotoon $x + iy$.

$$\begin{aligned} \text{a) } z^2 + 2iz - i - 1 &= 0, & \text{b) } z^2 - 4iz - 4 + i &= 0, & \text{c) } z^2 - (3 + 5i)z + (-4 + 7i) &= 0, \\ \text{d) } z^4 - 2z^2 + 4 &= 0, & \text{e) } z^4 + (1 - 2i\sqrt{3})z^2 - 3 - i\sqrt{3} &= 0. \end{aligned}$$

VASTAUS: a) $\frac{1}{\sqrt{2}} - (1 - \frac{1}{\sqrt{2}})i$, $-\frac{1}{\sqrt{2}} - (1 + \frac{1}{\sqrt{2}})i$; b) $-\frac{1}{\sqrt{2}} + (2 + \frac{1}{\sqrt{2}})i$, $\frac{1}{\sqrt{2}} + (2 - \frac{1}{\sqrt{2}})i$; c) ?; d) $\pm(\sqrt{\frac{3}{2}} + \frac{i}{\sqrt{2}})$, $\pm(\sqrt{\frac{3}{2}} - \frac{i}{\sqrt{2}})$; e) $\pm \frac{\sqrt[4]{3}}{\sqrt{2}}(1 + i)$, $\pm(\frac{1}{\sqrt{2}} + \sqrt{\frac{3}{2}}i)$.

107.

Määritä $\alpha \in \mathbb{C}$ siten, että $z = 1 + i$ on yhtälön $\bar{z}^3 = \alpha + i$ juuri. Esitä muut juuret napakoordinaattimuodossa.

VASTAUS: $\alpha = -2 - 3i$; muut juuret $\sqrt{2}(\cos \frac{11\pi}{12} + i \sin \frac{11\pi}{12})$, $\sqrt{2}(\cos \frac{19\pi}{12} + i \sin \frac{19\pi}{12})$.

108.

Ratkaise toisen asteen yhtälön ratkaisukaavoilla yhtälö $z^2 - (3 - 2i)z + (5 - i) = 0$.

VASTAUS:

109.

Jaa polynomit a) $x^4 - 1$, b) $x^4 + 1$, c) $x^6 + 1$ korkeintaan toista astetta oleviin reaalikertoimisiin tekijöihin.

VASTAUS: a) $(x+1)(x-1)(x^2+1)$; b) $(x^2 - \sqrt{2}x + 1)(x^2 + \sqrt{2}x + 1)$; c) $(x^2 + 1)(x^2 + \sqrt{3}x + 1)(x^2 - \sqrt{3}x + 1)$.